

Jak diskutovat s pro-kapitalistickými kultisty

25 největších tržních mýtů

Peter Joseph

Úvod: Náboženství maskované jako ekonomie

Ve své obecné publikaci jsem se snažil najít rovnováhu mezi systémovou analýzou a systémovými řešeními – mezi diagnostikou sociální patologie a podporou kultivace tvůrčího hnutí schopného ji napravit. Pokud jde však o *tržní ekonomii*, je stále obtížnější tuto rovnováhu udržet. Rozsah škod způsobených *tržním systémem* je nyní tak obrovský, empiricky tak jasný a matematicky tak zakotvený v jeho architektuře, že „debatovat“ o jeho platnosti se podobá debatě o gravitaci.

Normalizovali jsme jednu z nejničivějších sil, kterou kdy lidstvo stvořilo a korunovali ji na našeho boha – konkurenční, na zisk orientovanou *tržní ekonomiku*. Je tak hluboce internalizovaná, že její kritika je vnímána jako rouhání. A stejně jako všechna náboženství ji její stoupenci neobhajují prostřednictvím důkazů, ale vírou – vírou, že její neviditelná ruka má nějakou magickou moudrost, že se její chaos nějakým způsobem „samoreguluje“ a že její pobídky přirozeně produkují společenské dobro. Nic nemůže být dále od pravdy. Upřímný pohled na svět kolem nás by měl stačit k tomu, abychom to pochopili.

Dynamika *trhu* generuje výsledky, které nikdo nezamýšlí, které nikdo vědomě nenavrhuje a které nikdo – kromě úzké skupiny příjemců – ve skutečnosti nechce. *Systémové pobídky* vytvářejí jeho výsledky. V průběhu generací se tyto výsledky staly existencionálními.

Tragédie není jen nevědomost. Je to hluboký nedostatek *systémové gramotnosti* a kulturní psychologie, která ztotožňuje kritiku *trhů* s útokem na *osobní identitu*. Většina lidí byla podmíněna vnímat *tržní strukturu* jako přirozenou, věčnou a synonymní pro svobodu. Neuvědomují si, že brání stroj – stroj, který je vykořisťuje stejně jako biosféru.

Na druhé straně je kultovní systém víry, který ukotvuje lidi v mytologii *trhu*, i když mu všechny dostupné důkazy odporují. Tento článek popisuje tuto strukturu, vysvětluje, proč přetrvává, a navrhuje, jak argumentovat s těmi, kteří ji s náboženskou horlivostí obhajují.

Pokud jste alespoň trochu jako já a bolestně se brodíte sociálními sítěmi 21. století, všimli jste si nekonečné přehlídky citátů veleknězů *tržní ekonomie* – s nimiž se zachází s úctou, jsou všude „vyvěšeny“, jako by to byla starodávná moudrost. Slogan za sloganem, klišé za klišé a záplava vágních, okleštěných, vybíraných „statistik“ se používá k obraně *kapitalismu*, zatímco se odmítá jakákoli možná alternativa.

Je to neúprosný proud hyperzobecňování a stereotypů, jejichž cílem je oslavovat *tržní ekonomiku* a její údajně ctnostnou, bohatství hromadící elitu a zároveň znevažovat jakýkoli náznak alternativy. Čím hlouběji se díváte, tím více se zdá, jako by za těmito příspěvky nestáli skuteční lidé. Je to, jako by miliony, ne-li miliardy, botů existovaly pouze proto, aby udržovaly tuto elitářskou a destruktivní strukturu, které říkáme *kapitalismus* – protože, jak všichni víme, čím více lidí něco slyší opakovaně, tím je pravděpodobnější, že to pod tlakem naprostého kolektivního opakování přijmou.

Ať už je to jakkoli, naší povinností zůstává hledat a prosazovat realitu – nikoli uklidňující fikci – pro naše vlastní blaho a pro generace, které přijdou. Nestačí jen „žít a nechat žít“, když žijeme ve společnosti hroutící se pod tíhou vlastních ekonomických bludů.

1. Tržní ekonomie jako strukturální nikoli morální selhání

První bod, který je třeba v jakékoli takové argumentaci uvést, je jednoduchý – úmysly jsou irelevantní. To je pro většinu lidí nejtěžší pochopit.

Učíme se, že *lidská morálka* ovlivňuje společenské *výsledky*. *Systémová věda* ukazuje opak – *strukturální pobídky* ovlivňují chování bez ohledu na *osobní morálku*. Lidé jednájí podle tlaku, který je na ně vyvíjen, a tento tlak generuje *výsledky*, které nikdy vědomě nezamýšleli – *výsledky*, které se hromadí v celé společnosti.

Tržní ekonomika (což je mimochodem *kapitalismus*) funguje na základě souboru invariantních mechanismů:

- Konkurence → motivuje ke snižování nákladů, využívání zdrojů a externalizaci škod.
- Hledání zisku → upřednostňuje krátkodobé zisky před dlouhodobou stabilitou.
- Požadavek růstu → matematicky znemožňuje ekologickou rovnováhu.
- Dynamika nerovnosti → koncentrace bohatství prostřednictvím slučování výhod.
- Monopolní tlaky → eliminují právě tu „konkurenci“, na které systém údajně závisí.

Žádný z těchto výsledků nevzniká proto, že by lidé byli „chamtiví“, „nemorální“ nebo „sobečtí“. Vznikají proto, že systém odměňuje chování, které vede k ekologické destrukci, sociálnímu úpadku a neomezené akumulaci. I kdyby každý generální ředitel byl morálně osvícený, *mechanismus zisku* by ho trestal za to, že se chová jinak než tržně.

Toto je základní systémová pravda:

Tržní systémy vytvářejí *výsledky*, které si nikdo osobně nevybírání, ale které všichni kolektivně trpí.

Jakmile je toto pochopeno, symbolické debaty o „dobrém“ versus „špatném“ *kapitalismu* se vypaří. Neexistuje žádná dobrá verze. Tato struktura je selháním v samém jeho kořeni. Pokud byste odstranili *strukturu pobídek*, která je *tržní ekonomii* vlastní, přestala by být *tržní ekonomii*.

2. Proč debata selhává: Kult tržní víry

Jednou z největších překážek racionální diskuse o *tržní ekonomii* je psychologický rámec, který její obhajobu podporuje. Nediskutujete ohledně ekonomické teorie – diskutujete ohledně *systému víry*.

Obránci *trhu* se uchylují k malému souboru dobře nacvičených sloganů, z nichž žádný nemá empirický základ:

„Trh ví nejlépe.“
„Konkurence pohání inovace.“
„Socialismus vždycky selže.“
„Lidé jsou přirozeně sobečtí.“
„Regulace ničí svobodu.“
„Ceny odrážejí hodnotu.“
„Vláda je špatná.“
Atd.

Každé z těchto tvrzení se hroubí pod drobnohledem. Ale podrobná analýza je právě tím, od čeho se *tržní ideologie* snaží lidi odradit. Proto se argumentace s pro-tržními zastánci často jeví jako hádky s někým, kdo obhajuje své náboženství nebo rodinnou historii – je to osobní, emocionální a existencionální záležitost.

Proč se z toho stává kult

1. Fúze identit
Tržní ideologie je ztotožňována s *osobní svobodou*, takže kritika se jeví jako útok na sebe sama.
2. Ekonomická závislost
Lidé se spoléhají na systém, který jim škodí, čímž vytvářejí kognitivní past: „Pokud je systém problémem, pak celý můj život je nestabilní.“
3. Kulturní podmíněnost.
Od dětství jsme učeni vnímat *trhy* jako přirozené zákony, nikoli jako konstruované mechanismy.
4. Strach z alternativ
Systém po staletí ničil nebo podkopával životaschopné alternativy, takže lidé nemají žádný konceptuální jazyk, aby si mohli představit cokoli jiného.
5. Struktury odměňování
Ti, kteří materiálně uspějí, se stávají evangelisty systému – i když je jejich úspěch funkčně náhodný.

Výsledkem je populace bránící *strukturu*, která aktivně podkopává svou budoucnost. *Trh* se stává bohem a jeho obrana se stává morální povinností.

3. Systémové pobídky versus lidské záměry

Jedním z nejúčinnějších způsobů, jak zbourat pro-tržní rétoriku, je zaměřit se na rozdíl mezi záměry a výsledky.

Tržní ideologie je postavena na mýtu, že volby jednotlivců vedou k *racionálnímu kolektivnímu výsledku*. To jednoduše není pravda. Komplexní systémy nekombinují záměry, ale zesilují *zpětnovazební efekty*.

Lidé neřídí systém, ale systém řídí lidi.

Proto:

- Nikdo nemá v úmyslu ničit deštný prales, a přesto mizí zrychlujícím se tempem.
- Nikdo nemá v úmyslu, aby spirálovitě narůstala globální nerovnost, přesto k tomu matematicky musí dojít v důsledku *konkurenční akumulace*.
- Nikdo si nepředstavuje masovou chudobu ve světě hojnosti, a přesto přetrvává.
- Nikdo nemá v úmyslu vést nekonečnou válku, přesto je militarismus stále na pořadu dne, protože představuje ziskové odvětví.
- Nikdo nemá v úmyslu environmentální kolaps, přesto *trhy* vnímají přírodu jako *externí náklady*.

Každý systémový výsledek *tržní ekonomiky* je emergentní, nikoli vědomě zvolený. Žijeme uvnitř strukturálního stroje, jehož výstupy jsou předurčeny jeho konstrukcí.

Takže hádat se s obránci *trhu* o morálce je zbytečné. Musíte diskutovat o mechanismech.

4. Jak tržní mytologie chrání systém

Pro-tržní ideologie funguje jako soubor rétorických štítů, jejichž cílem je zakrýt selhání systému. Několik základních mýtů:

Mýtus 1: „*Trh* odměňuje efektivitu.“

Realita: Odměňuje *externalizaci nákladů* – přenášení škod na společnost a životní prostředí.

Mýtus 2: „*Konkurence* pohání inovace.“

Realita: *Konkurence* vede k nadbytečnosti a utajování. *Spolupráce* je skutečným motorem inovací.

Mýtus 3: „*Ceny* odrážejí hodnotu.“

Realita: *Ceny* odrážejí nedostatek, ziskové marže a moc – nikoli společenský prospěch ani ekologické náklady.

Mýtus 4: „*Kapitalismus* vyvedl lidi z chudoby.“

Realita: Průmyslová technologie a vědecký pokrok zlepšily životní úroveň; *kapitalismus* pouze komodifikoval výsledky. *Kapitalismus* také vytvořil nové formy chudoby prostřednictvím *strukturální nerovnosti* a *vynálezu relativní deprivace*.

Mýtus 5: „*Volné trhy* brání monopolům.“

Realita: *Tržní pobídky* vytvářejí monopoly; jsou logickým vyústěním *konkurenční akumulace*.

Mýtus 6: „Neexistuje žádná alternativa.“

Realita: Existuje mnoho alternativ. *Systém* je jednoduše potlačuje nebo je drží na okraji.

Tyto mýty plní psychologickou funkci – chrání lidi před konfrontací se systémovou odpovědností a umožňují jim nadále se účastnit, aniž by si uvědomovali násilí, které je součástí jejich každodenního života.

Poznámka: Na konci tohoto článku naleznete dodatek s 25 nejčastějšími tržními mýty a stručnými vyvráceními.

5. Apokalyptická trajektorie tržních pobídek

Kdyby byli obránci *trhu* pouze otravní, na ničem z toho by nezáleželo. Ale v sázce je existence. *Tržní ekonomika* není jen neefektivní; je matematicky neslučitelná s *ekologickou* a *sociální stabilitou*.

Systém se nedokáže sám regulovat, protože:

- *Zisk* vyžaduje externalizaci nákladů.
- *Konkurence* vyžaduje eskalující těžbu.
- *Růst* vyžaduje rostoucí spotřebu.
- *Peníze* založené na *dluhu* vyžadují neustálou expanzi.
- *Moc* se koncentruje prostřednictvím matematického skládání – podobně jako složené úročení.
- *Ekologické limity* nelze žádným poctivým způsobem komodifikovat.

To vytváří systém, který překračuje ekologické hranice, generuje nerovnost, produkuje odpad a hrouť biosféru.

Pokud lidé odmítají tento návrh přijmout, měli by si položit otázku: Jaké jiné kauzální vysvětlení navrhuje pro jasně pozorovatelné globální trendy nerovnosti, degradace životního prostředí a strukturální nestability?

Zastánci *trhu* se budou snažit svalit vinu na „vládní vměšování“, „socialismus“ nebo se budou dožadovat „lepší regulace“. Ale v okamžiku, kdy je požádáte, aby popsali skutečnou *dynamiku systému*, která by tyto problémy vyřešila v rámci *tržní logiky*, zaváhají. Nemohou poskytnout takové podrobnosti, protože neexistují. Je to popírací mytologie – fantazie, že všechny problémy lze vyřešit přeskupením lehátek na Titaniku.

Jasně je, jak empiricky, tak i formálně:

Tržní pobídky jsou apokalyptické ze své podstaty. Ne záměrně – ale svým mechanismem.

6. Proč lidé brání systém, který je zabíjí

Jednou z nejhlubších tragédií moderní kultury je, že lidé brání *kapitalismus* ze stejného důvodu, z jakého rukojmí někdy brání své věznitele. Jedná se o psychologickou závislost.

Čtyři hlavní důvody:

1. Investice do přežití

Lidé jsou závislí na *systému*, pokud jde o příjem, takže nemohou psychologicky útočit na to, co je živí. To je také důvod, proč mnozí v *aktivistickém průmyslovém komplexu* odmítají uznat skutečný systémový zdroj našich krizí – jsou závislí na stejném destruktivním systému, aby prodávali své knihy a aktivistická média.

2. Aspirace na status

Trh slibuje vzestupnou mobilitu, i když je statistická pravděpodobnost blízka nule. Tento předpoklad hodnoty prohlubuje iluzi „zbohatlého člověka, který zbohatnul vlastními silami“.

3. Kulturní mytologie

Lidé jsou učeni, že *trh* = *svoboda*, takže odmítání *trhu* cítí jako odmítání samotné *svobody*. Toto je nejsilnější indoktrinace ze všech a je neustále na jazyku každého *pro-tržního* ekonoma – i když samotná definice „svobody“ je jen zřídka, pokud vůbec, zkoumána.

4. Strach z opuštění

Tržní ideologie definuje alternativy jako *chaos*, *tyranii* nebo *chudobu* – přestože samotný *tržní systém* produkuje všechny tři. To je umocněno falešnými dualitami, zejména spektáklem *socialismus/marxismus/komunismus* versus *kapitalismus*, což je jedna z nejvíce frustrujících a nejbezvýznamnějších debat, jaké kdy byly vymyšleny. Na rozdíl od identifikovatelné *systémové dynamiky tržního kapitalismu* nemají „socialismus“, „marxismus“ ani „komunismus“ žádnou koherentní, univerzálně aplikovanou *systémovou identitu*.

Když diskutujete s obránci trhu, uvědomte si toto: Žádáte je, aby vystoupili z rámce psychologického přežití budovaného od dětství. Jejich odpor není primárně intelektuální, ale emocionální.

7. Jak efektivně argumentovat

Praktický průvodce pro demontáž *tržní ideologie*, aniž byste se nechali pohltit kruhovou rétorikou:

1. Nikdy se nehádejte o morálce. Hádejte o mechanice.
„Co lidé zamýšlejí“ je irelevantní. Zaměřte se na *strukturální pobídky* a chování *systému*.
2. Vyhněte se binárnímu systému *kapitalismus versus socialismus*.
Je to falešná dichotomie vytvořená tak, aby se debata chytila do pasti a udržela se v přijatelných ideologických mezích.
3. Odhalujte vznikající *výsledky*, nikoli *individuální volby*.
Mluvte o *vzorcích, zpětnovazebních smyčkách, akumulaci a externalitách* – ne o izolovaných anekdotách.
4. Používejte *systémovou vědu*, ne ideologickou rétoriku.
Vše chápejte z hlediska *kauzálních vztahů a strukturálních výsledků*.
5. Převeďte abstrakce do hmatatelných výsledků.
Klimatický kolaps, dluhové krize, křivky nerovnosti, překročení zdrojů, kolaps veřejného zdraví atd.
6. Ukažte, že trhy jsou neslučitelné s 21. stoletím.
Nikoli morálně, ale matematicky neslučitelné s ekologickou a technologickou realitou.
7. Zdůrazněte, že alternativy již existují.
Kooperativní modely, design s otevřeným přístupem, kybernetická koordinace, správa společných statků – to nejsou fantazie; v částečné podobě již existují a lze je rozšířit, pokud budeme chtít.
8. Rozpoznejte, kdy se hádáte s opravdovým věřícím.
Některé lidi nelze oslovit. V takových případech mluvte na publikum, ne na kultistu.

8. Kultovní struktura tržního fundamentalismu

Abychom skutečně zbourali *pro-tržní ideologii*, musíme si uvědomit její náboženskou architekturu:

- Mýtus o původu: *Trhy* jsou přirozené a starobylé.
- Proroci: Adam Smith, Friedman, Hayek.
- Svatý text: „Neviditelná ruka“.
- Hřích: Zasahování do trhů.
- Záchrana: Deregulace a konkurence.
- Ďábel: „Socialismus“.
- Evangelium: Růst.
- Oběť: Lidský blahobyt a ekologická stabilita.

Tržní ideologie vzkvétá, protože dává smysl, identitu a pocit řádu lidem, kteří se jinak cítí bezmocní. Nabízí iluzi kontroly: „Když budu tvrdě pracovat, můžu uspět.“

Pravdou samozřejmě je, že úspěch v *kapitalismu* je do značné míry funkcí *strukturálního postavení, dědictví a načasování* – nikoli zásluh. Mýty však přetrvávají, protože poskytují útěchu.

9. Nový rámec: Systémová gramotnost jako osvobození

Pokud existuje cesta vpřed, začíná *systémovou gramotností* – ne jako akademickým cvičením, ale jako kulturní nutností. Lidé se musí naučit vidět:

- *Zpětnovazební smyčky* spíše než izolované události.
- Spíše *pobídky* než *záměry*.
- Spíše nově vznikající *vzorce* než *morální narativy*.
- Spíše *ekologické hranice* než *ekonomické abstrakce*.
- Spíše *spolupráci* než *konkurenci* jako základ *komplexních systémů*.

Přežití lidstva závisí na naší schopnosti přepracovat naši socioekonomickou architekturu s úmyslem, nikoli s nevědomostí. *Tržní ekonomika* je systém z doby, kdy ekologické hranice nebyly známé, sociální vzájemná závislost byla nepochopena a technologické kapacity byly omezené.

To už není slučitelné s naší realitou.

Budoucnost patří systémům schopným sladit lidské chování s ekologickou rovnováhou, kooperativní výrobou a distribuovanou inteligencí. Obhájci *trhu* si tuto budoucnost nedokážou představit, protože jsou psychologicky ukotveni v rétorice minulosti.

Naším úkolem není vyhrát hádku, ale pomoci lidem vidět svět jinou optikou.

10. Závěr: Konec debaty

Nastává bod, kdy se debata o *tržní ekonomii* podobá debatě o tom, zda oheň hoří. Důkazy jsou ohromující. Trendy jsou jasné. *Strukturální selhání* již nejsou teoretická – jsou to žité reality pro miliardy lidí.

Problémem nejsou „špatní aktéři“, špatná politika ani zkorumpované instituce. Problémem je samotná *architektura tržního systému* – stroj, který odměňuje destruktivní chování, trestá spolupráci, komodifikuje lidský život a zachází s planetou jako s postradatelným materiálem.

Abyste mohli diskutovat *s pro-tržními kultisty*, musíte odhalit mýtus, odhalit mechanismy a osvětlit alternativy. Skutečným publikem ale v konečném důsledku nejsou obránci systému, ale všichni, kdo sledují výměnu názorů a tiše si uvědomují, že je něco hluboce špatně a současně hledají cestu vpřed.

Tržní fundamentalismus se nezhroutí debatou. Zhroutí se pod tíhou vlastních rozporů.

Naší odpovědností je urychlit kulturní porozumění, které umožní přežít tento kolaps.

Dodatek: 25 běžných tržních mýtů

Níže je uveden seznam 25 nejčastějších mýtů, které neustále šíří věřící v ortodoxní tržní náboženství. Tyto mýty slouží jako reference pro případ, že se s takovými nesmysly nevyhnutelně setkáte.

V následujícím pořadí:

1. „Kapitalismus vytváří bohatství.“
2. „Kapitalismus vyvedl miliardy lidí z chudoby.“
3. „Volné trhy efektivně alokují zdroje.“
4. „Konkurence pohání inovace.“
5. „Trh ví nejlépe.“
6. „Kapitalismus odměňuje tvrdou práci.“
7. „Socialismus vždycky selže.“
8. „Neviditelná ruka vytváří řád.“
9. „Kapitalismus je pro lidské chování přirozený.“
10. „Nerovnost je přirozená a nezbytná.“
11. „Lidé jsou od přírody sobečtí, takže kapitalismus funguje.“
12. „Bez trhů by se nic nedělo.“
13. „Kapitalismus prosazuje svobodu.“
14. „Regulace ničí inovace.“
15. „Vláda je neefektivní; trh je efektivní.“
16. „Kapitalismus je nejlepší systém, jaký jsme kdy vyzkoušeli.“
17. „Chudí jsou chudí kvůli špatným rozhodnutím.“
18. „Pokud zdaníte bohaté, přestanou investovat.“
19. „Trh je demokratický – lidé volí svými dolary.“
20. „Kapitalismus plodí meritokracii.“
21. „Kapitalismus chrání před tyranií.“

22. „Cenové signály obsahují moudrost.“
23. „Podnikatelé jsou motorem pokroku.“
24. „Problémy životního prostředí lze vyřešit tržními pobídkami.“
25. „Kapitalismus nemá alternativu.“

1. „*Kapitalismus* vytváří bohatství.“

Rychlé vyvrácení:

Věda a technologie vytvářejí bohatství; *kapitalismus* ho pouze komodifikuje a rozděluje prostřednictvím hierarchie.

Delší vyvrácení:

Toto je klasická hyper-generalizace a klam singulární kauzality. I když dočasně přijmeme mainstreamové definice, základní myšlenka zůstává: *Kapitalismus* bohatství nevytváří; přivlastňuje si ho a usměřňuje. Skutečnými hnacími silami materiální kapacity jsou:

- vědecký objev
- technologický pokrok
- nashromážděné lidské znalosti
- kooperativní řešení problémů

Abychom byli konkrétnější, musíme se zeptat, co bohatství vůbec znamená. V *tržní ekonomii* – tj. v *kapitalismu* – je bohatství většinou definováno jako *akumulace peněz* – aktiva, vlastnictví kapitálu, zisk a schopnost kontrolovat zdroje prostřednictvím finančních prostředků. Jedná se o úzkou antropocentrickou transakční definici, která redukuje hodnotu na cokoli, co lze vlastnit, ocenit a prodat.

Tato definice ignoruje vše, o čem je skutečný život:

- ekologická stabilita
- veřejná infrastruktura
- lidské poznání
- sociální soudržnost
- vědecký objev
- environmentální zdraví
- kolektivní blahobyt

Podle této logiky ropná skvrna, jejíž sanace vyžaduje miliardy dolarů, uměle zvyšuje HDP. Ničení lesa a prodej dřeva se počítá jako „tvorba bohatství“, zatímco zachování lesa nedotčeného – aktivní podpora biosféry – se počítá jako nulová ekonomická hodnota. Lidské utrpení se stává průmyslovým odvětvím; kolaps životního prostředí se stává centrem zisku.

Jinými slovy, *kapitalismus* definuje bohatství způsobem, který systematicky odměňuje destrukci, těžbu a komodifikační závislost, zatímco ignoruje nebo znehodnocuje skutečné základy lidské a ekologické prosperity.

Zastánci *trhu* někdy definici mění a používají „bohatství“ ve smyslu tvůrčího výstupu – schopnosti sdílet zdroje a vynalézavost k výrobě věcí, jako jsou auta nebo počítače. Tento rámec je sice jemnější, ale stále chybný, protože tvůrčí rozvoj a technologický pokrok nevyžadují *tržní ekonomiku*. Vyskytují se neustále v netržních kontextech, jako například:

- Lidé řešící problémy společně v rodinách a komunitách;
- vědci přispívající ke sdílení znalostí bez ziskové motivace;
- *open-source* programátoři vytvářející software pro kolektivní použití;
- umělci skládající, navrhující a vynalézající mimo tržní pobídky;
- inženýři, výzkumníci a akademici, kteří vyvíjejí průlomové objevy s využitím veřejného financování;
- dobrovolníci a komunitní skupiny organizující se za účelem uspokojení společných potřeb.

Lidské bytosti vždy vytvářely, inovovaly a řešily problémy dávno předtím, než existoval *kapitalismus*, a v nesčetných netržních oblastech v tom pokračují i dnes. Schopnost vynalézat je funkcí lidského poznávání, spolupráce a nashromážděných znalostí – nikoli darem uděleným *tržní dynamikou*.

A konečně, pokud bychom měli definovat bohatství skutečně univerzálním, neideologickým způsobem, byl by to: Pokrok v *efektivitě* a *optimalizaci*, díky němuž může lidská společnost dělat „více s menšími prostředky“, jak často zdůrazňoval Buckminster Fuller.

Skutečné bohatství se měří naší technickou schopností uspokojovat lidské potřeby pomocí:

- minimální spotřeby zdrojů
- minimálních ekologických škod
- minimální lidské práce

Jde o rozšíření kapacity spojené se snížením materiálních, energetických a časových nákladů – nikoli o *expanzi peněz, majetku* nebo *zisku*.

Z tohoto pohledu bohatství nejsou:

- peníze
- majetek
- akumulace kapitálu

- zisk společnosti

Bohatství je:

- Zvyšování účinnosti energetických systémů;
- zlepšení zemědělských výnosů a zároveň snížení dopadu na životní prostředí;
- navrhování produktů, které vydrží déle a s nimiž se snižuje odpad;
- vytváření technologií, které snižují zátěž lidské práce;
- rozvoj infrastruktury, která rozšiřuje přístup a zároveň snižuje spotřebu zdrojů;
- budování systémů, které zlepšují kolektivní blahobyt s minimální ekologickou stopou.

Podle této definice *kapitalismus* často ničí bohatství.

- *Plánované zastarávání* ničí bohatství.
- Nadbytečná *konkurence* ničí bohatství.
- Plýtvání výrobou kvůli podílu na trhu ničí bohatství.
- Těžební průmysl ničí bohatství tím, že narušuje ekologické základy života.

Skutečné bohatství je progresivní schopnost společnosti uspokojovat potřeby udržitelným, efektivním způsobem bez vykořisťování. A tato forma bohatství – pravděpodobně jediný smysluplný druh – se historicky objevila navzdory *tržním pobídkám*, nikoli díky nim.

2. „*Kapitalismus* vyvedl miliardy lidí z *chudoby*.“

Rychlé vyvrácení:

Industrializace a vědecký pokrok zvýšily životní úroveň; *kapitalismus* se k těmto výtobytkům připojil a přivlastnil si zásluhy.

Delší vyvrácení:

Tento hyper-zobecněný klam pramení z povrchního chápání toho, co je chudoba, jak vznikla a jak by se měla měřit.

Stručné vyvrácení je přímočaré: *Industrializace, vědecká metoda* a veřejná infrastruktura zvýšily životní úroveň – nikoli *kapitalismus* samotný. Technologická schopnost produkovat hojnost je kumulativním výsledkem:

- Inženýrství a aplikované vědy;
- veřejné a družstevní investice;
- staletí sdílených znalostí;
- kolektivní pokus a omyl.

Kapitalismus tyto zisky jednoduše zpeněžil a přepsal příběh tak, aby se sám vykreslil jako spasitel.

Abychom pochopili lež, která je jádrem tohoto mýtu, musíme si objasnit, co „chudoba“ vlastně znamená. *Chudoba* není nějaký věčný, přirozený základní stav, jakmile jsou uspokojeny základní lidské potřeby – jako je výživa, čistá voda, přístřeší a bezpečnost před environmentálními riziky. Mimo tyto základy se to, čemu říkáme „chudoba“, stává *chudobou relativní* – deprivací měřenou v porovnání s normami, očekáváními a rozdělením bohatství dané společnosti.

A *relativní chudoba* je v tomto strukturálním smyslu produktem *tržní ekonomiky*.

Před nástupem *tržních systémů* jste neměli:

- Jednotlivce vlastníci milionkrát více zdrojů než ostatní;
- globální hierarchie, kde přežití závisí na přístupu ke mzdám a penězům;
- *strukturální nezaměstnanost* a „přebytečné obyvatelstvo“ prohlášené za ekonomicky zbytečné;
- systémové *dluhové otroctví* trvající generace.

Chudoba v moderním slova smyslu je vynálezem samotného *kapitalismu* – vedlejším produktem:

- Konkurenčního nedostatku;
- nerovného přístupu k majetku a kapitálu;
- závislosti na mzdě pro přežití;
- nucené komodifikaci práce;
- privatizaci a krádeže obecního majetku;
- koloniálního vykořisťování a imperiálního drancování;
- koncentrace bohatství prostřednictvím akumulace kapitálu.

Kapitalismus „nevyvedl lidi z chudoby“; vytvořil nové formy chudoby a poté některé lidi posunul mírně výše ve své vlastní umělé hierarchii; zároveň si přisvojoval zásluhy za každé zlepšení, které bylo dosaženo technologií a veřejnými investicemi.

Ještě horší je, že *kapitalismus* prostřednictvím své struktury neustále znovu vytváří chudobu:

- Bohatství se koncentruje prostřednictvím složených výnosů;
- nerovnost v konkurenci matematicky roste;
- automatizace vytlačuje pracovníky rychleji, než se stačí vytvářet pracovní místa;
- životní náklady rostou, zatímco mzdy stagnují;
- základní lidské potřeby (potraviny, bydlení, zdravotní péče, vzdělání) jsou prodávány za účelem zisku;
- dluh uvěznil většinu v dlouhodobém ekonomickém otroctví.

Takže když někdo říká: „Kapitalismus vyvedl miliardy lidí z chudoby,“ plete si *technologický pokrok s tržním využitím* a zaměňuje dočasná materiální vylepšení za systémovou spravedlnost.

Co skutečně zlepšilo životní úroveň, byly:

- Systémy veřejného zdravotnictví;
- hygiena a čistá voda;
- elektřina a infrastruktura;
- vědecká medicína;
- zemědělská technologie a mechanizace;
- veřejné vzdělávání;
- průmyslová výrobní kapacita;
- demokratická a sociální hnutí;
- globální šíření znalostí.

To vše se může dít a děje se i mimo striktní *tržní logiku*.

Kapitalismus nevyvedl miliardy lidí z chudoby. Lidská vynalézavost ano. *Kapitalismus* pak zpeněžil výsledky, zkoncentroval *zisky* a zapsal se do mytologie pokroku.

3. „*Volné trhy* efektivně alokují zdroje.“

Rychlé vyvrácení:

Trhy alokují prostředky na *zisk*, nikoli na potřebu – což vytváří *nedostatek, plýtvání a nesprávnou alokaci*.

Delší vyvrácení:

Toto tvrzení je jedním z nejtrvalejších a zásadně nesprávných tvrzení v mytologii *tržní ekonomie*. Spočívá na naivní víře, že honba za *ziskem* se magicky shoduje s optimálními společenskými výsledky. Příběh zní takto: Miliony individuálních nákupních rozhodnutí „signalizují“, co společnost potřebuje a firmy soutěží o to, aby tyto potřeby uspokojily co nejefektivnějším způsobem.

Ve skutečnosti *trhy* nealokují zdroje efektivně. Alokuje zdroje tam, kde lze dosáhnout *zisku* – což je úplně jiná věc.

A „efektivita“ v *teorii volného trhu* nemá nic společného s *efektivitou* v reálném světě (viz *Technická versus tržní efektivita*)

V ekonomických učebnicích je „efektivita“ definována za podmínek, které jsou čirou fantazií:

- Spotřebitelé mají dokonalé informace;
- trhy jsou dokonale konkurenční;
- producenti nečelí žádným externalitám;
- zboží je oceňováno podle skutečných nákladů;
- aktéři se chovají racionálně;
- nedochází k žádné nerovnováze sil.

Žádná z těchto podmínek v reálném světě neexistuje. Žádná. Nikdy. V žádném okamžiku. Při kontaktu s realitou se celá teorie hroutí.

Tržní pobídky aktivně zkreslují tyto předpoklady, protože *zisk* upřednostňuje:

- Plánované zastarávání;
- manipulace se spotřebiteli;
- dominance na trhu a monopol;
- nadměrné využívání zdrojů;
- ničení životního prostředí;
- utajení a vlastnická kontrola.

To není chyba – to je samotný *mechanismus*.

B. *Trhy* alokují podle kupní síly, nikoli podle potřeby

Pokud by *trhy* skutečně alokovaly zdroje „efektivně“, pak:

- Nikdo by nebyl bez domova;
- nikdo by neměl hlad;
- zdravotní péče by byla univerzální;
- medicína by nebyla ziskovým odvětvím;
- čistá voda by nebyla privatizována;
- vzdělání by nezáviselo na příjmu;
- na trhu by dominovaly udržitelné produkty.

Nic z toho není pravda, protože *trh* alokuje na základě pravidla:

„Kdo může zaplatit?“ nikoli „Kdo to potřebuje?“

Pokud hladovějící dítě nemá peníze, *trh* s ním zachází jako s ekonomicky neviditelným. Pokud si miliardář přeje čtvrtou jachtu, *trh* tuto „potřebu“ okamžitě uspokojí.

Toto není *efektivita*. Toto je třídění podle tříd.

C. *Trhy* vytvářejí umělý *nedostatek*, protože *nedostatek* generuje *zisk*

Jedním z nejničivějších rysů alokace *trhu* je, že odměňuje *nedostatek*, nikoli *hojnost*. Když se něco stane příliš hojným, *ceny* klesají a *zisky* mizí. To motivuje společnosti k:

- Zničení přebytečného zboží;
- omezování produkce;
- blokování nebo zadržování přístupu;
- patentování technologie zachraňující životy;
- vytváření umělých překážek v dodávkách;
- udržování *nedostatku* pro udržení *ceny*.

Proto korporace pálí úrodu, vylévají mléko, ničí neprodané zásoby a omezují přístup k lékům. *Hojnost* není *zisková* – přestože zachraňuje životy.

Trhy nerozdělují *hojnost* efektivně; potlačují ji.

D. *Trhy* produkují obrovské množství odpadu

Pokud by *trhy* byly efektivní, výroba by byla optimalizovaná a zefektivněná. Místo toho vidíme:

- Stovky téměř identických spotřebních produktů, které si navzájem konkurují;
- biliony utracené za reklamu, branding a psychologickou manipulaci;
- plánované zastarávání vyžadující neustálý nákup;
- těžební průmysl produkující hory odpadu, protože skládkování je levnější;
- duplicitní infrastruktura plýtvající ohromujícími zdroji;
- produkty dodávané po celém světě čistě za účelem pracovní arbitráže.

Tržní efektivita je ve skutečnosti *efektivitou zisku*, nikoli *efektivitou zdrojů*, práce nebo ekologické stability. Systém produkuje to, co se prodává, nikoli to, co je užitečné, trvanlivé nebo udržitelné.

E. Motiv *zisku* aktivně špatně alokuje zdroje

Zamyslete se nad tím, kam zdroje skutečně směřují:

- Více zdrojů putuje do luxusního zboží než do ukončení globálního hladu.
- Do algoritmické reklamy směřuje více investic než do obnovy životního prostředí.
- Více inženýrských talentů pracuje na návykových aplikacích než na systémech čisté energie.
- Více finančních prostředků na výzkum jde na zisková onemocnění než na zanedbávaná nebo vzácná onemocnění.
- Více kapitálu proudí do spekulativních financí než do veřejné infrastruktury.

Trhy odměňují nejziskovější, nikoli ty nejpřínosnější nápady. Proto:

- Fosilní paliva dominují, přestože jsou obnovitelné zdroje dlouhodobě levnější;
- rychlá móda vzkvétá navzdory katastrofálnímu znečištění;
- nezdravé jídlo převyšuje zdravé jídlo;
- auta dominují městům, přestože je veřejná doprava efektivnější;
- válečný průmysl vzkvétá, přestože nemá žádný pozitivní společenský přínos.

Trhy špatně alokují zdroje, protože zisk je úzký, krátkodobý a sebeposilující ukazatel.

F. *Efektivitu je třeba měřit udržitelností, nikoli tržbami*

Skutečná efektivita znamená:

- Minimalizace spotřeby zdrojů;
- snižování odpadu;
- maximalizace životnosti produktu;
- zajištění univerzálního přístupu;
- navrhování s ohledem na opětovné použití, opravy a cirkulární ekonomiku;
- sladění produkce s ekologickými hranicemi;

Trhy dělají opak, protože závisí na:

- Konstantní propustnosti;
- neustálé spotřebě;
- neustálé náhradě;
- neustálém růstu.

Proto ekonomové vyškolení v *tržní ideologii* nazývají spotřebu „dobrou“ a ochranu přírody „špatnou“. *Trh* je strukturálně neschopný se sladit s ekologickou realitou.

G. Závěr: Trhy rozdělují zisk, nikoli prosperitu

Tvrzení, že „volné trhy efektivně alokují zdroje“, přežívá jen proto, že si lidé pletou *peněžní tok* se *sociální optimalizací*. Mechanismus alokace trhu není motorem moudrosti. Není to inteligentní systém. Není to kolektivní mozek.

Jedná se o konkurenční, krátkodobý, ziskem řízený třídící algoritmus, který systematicky narušuje soulad mezi lidskými potřebami a ekologickou udržitelností.

Pokud vůbec něco, *trh* je vzhledem k současné technologické kapacitě nejméně efektivním možným alokačním systémem. Již nyní máme schopnost koordinovat zdroje racionálně, kooperativně a udržitelně.

Trh tuto schopnost neumožňuje. Brání jí.

4. „*Konkurence* pohání inovace.“

Rychlé vyvrácení:

Spolupráce pohání skutečné inovace; *konkurence* způsobuje utajování, redundanci a averzi k riziku.

Delší vyvrácení:

Slogan „konkurence pohání inovace“ zní věrohodně, protože jsme zvyklí spojovat rivalitu se zlepšováním – firmy „soutěží“, takže se údajně neustále zlepšují. Na systémové úrovni je to však hluboce zavádějící.

Konkurence v tržní ekonomice nespočívá ve společném řešení lidských problémů – jde o ochranu výhod a získání *podílu na trhu*. Tato logika spolehlivě vede k:

- Tajemství místo sdílení znalostí;
- hromadění patentů místo otevřenému přístupu;
- nadbytečné výrobě místo racionálnímu plánování;
- krátkodobým trikům místo dlouhodobým průlomům.

Skutečně transformativní inovace – takové, které mění strukturu společnosti – téměř vždy závisí na spolupráci, sdílených znalostech a veřejných investicích, nikoli na soupeření s nulovým součtem. Zamyslete se nad:

- Internetem;
- moderní výpočetní technikou;
- GPS;
- systémech veřejného zdraví;
- průzkumem vesmíru;
- základním vědeckém výzkumu.

Ty vznikly ze spolupracujících institucí, univerzit, veřejně financovaných laboratoří a mezinárodní spolupráce – nikoli ze skupiny konkurenčních firem, které si navzájem skrývají svou práci.

Trhy fragmentují znalosti napříč proprietárními silami; dělají z informací zbraň, nikoli společný statek. Výsledkem je plýtvání talenty, duplicitní úsilí a prostředí, kde se společnosti předhánějí v povrchní diferenciaci produktů – branding, styl, drobné funkce – spíše než aby koordinovaly nejefektivnější a nejudržitelnější řešení.

Inovace, v jakémkoli vážném smyslu, je funkcí *sdílených znalostí* a *systémové zpětné vazby*, nikoli boje značek. *Konkurence* může generovat novost, ale novost není totéž co pokrok.

5. „*Trh* ví nejlépe.“

Rychlé vyvrácení:

Trh „nic“ neví – *ceny* odrážejí moc, nedostatek a externalizované škody.

Delší vyvrácení:

Toto je čistý antropomorfismus. *Trh* není mozek, mysl ani inteligence. Je to mechanismus, který reaguje na kupní sílu, nikoli na moudrost. Říkat „trh ví nejlépe“ znamená zaměřovat cenové pohyby s vhladem.

Ceny nekódují:

- Ekologickou realitu;
- lidské utrpení;
- dlouhodobé důsledky;
- sociální soudržnost;
- mezigenerační účinky.

Zakódují to, co jsou lidé s penězi aktuálně ochotni nebo nuceni platit za podmíněk manipulace, asymetrických informací a strukturální moci.

Když *ceny* nemovitostí explodují, je to „znalost“, nebo spekulativní bublina? Když fosilní paliva zůstávají zisková, je to „moudrost“ ohledně energie, nebo setrvačnost zakořeněného *kapitálu*? Když jsou léky na záchranu života nedostupné, je to „efektivní alokace“, nebo *trh*, který nedokáže rozlišovat mezi *ziskem* a krutostí?

Co se stanovuje a jak se stanovuje *cena*, je funkcí:

- Komu co patří;
- kdo co ovládá;
- kdo co externalizuje.

Trh „ví“ jen jednu věc – jak proměnit pákový efekt v *peníze*. To není inteligence. Je to třídící proces bez svědomí, bez paměti a bez představy o budoucí životaschopnosti.

6. „*Kapitalismus* odměňuje tvrdou práci.“

Rychlé vyvrácení:

Odměňuje *strukturální výhodu*, *vlastnictví*, *dědictví* a štěstí – nikoli práci.

Delší vyvrácení:

Pokud by *kapitalismus* skutečně odměňoval „tvrdou práci“, nejpracovitější lidé na Zemi by byli těmi nejbohatšími. Místo toho vidíme opak – fyzicky nejnáročnější, psychicky nejnáročnější a společensky nejnutnější práce – pečovatelská práce, hygiena, zemědělství, manuální práce – jsou systematicky nedostatečně placeny a často opovrhovány.

Co *kapitalismus* ve skutečnosti odměňuje, je:

- vlastnictví výrobních aktiv;
- kontrola nad prací ostatních;
- předchozí majetek (kapitálové zisky, dividendy, nájemné);
- poziční výhoda (sít', rodina, třída);
- načasování a čiré štěstí.

Člověk může zdědit jmění a po zbytek života nedělat nic společensky hodnotného – a přesto si za den „vydělat“ více než zdravotní sestra, učitel nebo zemědělský dělník za rok. To není zkreslení *kapitalismu*; to je způsob, jakým *kapitalismus* strukturálně funguje.

Mýtus, že „tvrdá práce“ se rovná odměně, je psychologický nástroj používaný k obviňování chudých z jejich situace a k morálnímu očištění výhod bohatých. Zakrývá fakt, že velká část toho, čemu nahoře říkáme „příjem“, je jednoduše pasivní těžba z práce a zdrojů druhých.

V praxi je „práce“ komodifikovaná a znehodnocená, zatímco vlastnictví je sakralizováno. *Práce nevládne kapitálu. Kapitál vládne práci.*

7. „*Socialismus* vždy selhává.“

Rychlé vyvrácení:

Tržní ekonomiky neustále selhávají – krachy, bubliny, recese, deprese – protože nestabilita je v nich zabudována.

Delší vyvrácení:

„*Socialismus* vždy selhává“ je slogan bez obsahu. Shromažďuje široké spektrum historických experimentů – z nichž většina byla hybridní, neúplná nebo zkreslená geopolitickými tlaky – a prohlašuje je všechny za identické. Mezitím jsou neustálá selhání *kapitalismu* buď normalizována, přeformulována, nebo jednoduše z diskuse vynechána.

Kapitalistické ekonomiky běžně:

- Krachují;

- vytváří bubliny;
- implodují;
- vyžadují finanční pomoc;
- vytváří masovou nezaměstnanost;
- přenáší krize na nejchudší a nejzranitelnější.

Dokonce máme celé disciplíny (např. „teorii hospodářského cyklu“) vybudované kolem chronické nestability *kapitalistických trhů*, jako by periodická devastace byla jenom běžným stavem, „jak se věci mají“.

Když lidé říkají „socialismus selhal“, obvykle tím myslí buď:

- Zhroutil se specifický autoritářský stát, který často jedinečným způsobem kombinoval *trhy, plánování a represí*; nebo
- Neodpovídalo to idealizovanému, nikdy nedefinovanému standardu dokonalosti.

Ale kde se ekvivalentní standard aplikuje na *kapitalismus*? Pokud je metrikou lidské utrpení, ničení životního prostředí a systémová nestabilita, pak *kapitalismus* „selhal“ pro většinu světové populace a pro biosféru jako celek. Přežívá ne proto, že funguje – ale proto, že dosud nebyla povolena žádná seriózní alternativa k rozšíření bez sabotáží, embarga nebo invaze.

8. „Neviditelná ruka vytváří řád.“

Rychlé vyvrácení:

„Neviditelná ruka“ je rétorická metafora, nikoli mechanismus – a vytváří chaos, nikoli rovnováhu.

Delší vyvrácení:

„Neviditelná ruka“ se stala mystickým zaklínadlem. Naznačuje, že soukromý zájem se záhadně promítá do veřejného prospěchu, jako by existoval skrytý koordinátor, který sladí chamtivost s obecným dobrem.

Ve skutečnosti představuje „neviditelná ruka“ jen:

- Miliony nekoordinovaných transakcí;
- krátkodobé pobídky;
- filtraci skrze moc, manipulaci a nerovnost.

To nevytváří řád; vytváří to stochastický chaos s dočasnými oblastmi stability. *Trhy* nesledují sociální potřeby ani ekologická omezení; sledují, co se prodává za současných podmínek.

Myšlenka, že tato samo-organizující se turbulence magicky konverguje k optimálním výsledkům, patří spíše teologii než vědě. Lidé se odvolávají na *neviditelnou ruku*, když nechtějí zkoumat skutečné kauzální řetězce:

- Proč je klima destabilizující?
- Proč se nerovnost prudce zvyšuje?
- Proč nejsou uspokojeny základní potřeby?

Pokud by neviditelná ruka skutečně „vytvořila řád“, nečelili bychom kaskádovitým globálním krizím poháněnými právě těmi aktivitami, které *trh* nejvíce odměňuje. Ruka není neviditelná; je jen nevypočitatelná.

9. „*Kapitalismus* je pro lidské chování přirozený.“

Rychlé vyvrácení:

Většina lidských dějin byla kooperativní, komunitní a netržní. *Kapitalismus* je anomálií.

Delší vyvrácení:

Tento mýtus se opírá o karikaturu „lidské přirozenosti“, v níž jsou lidé ze své podstaty soutěživí, majetní a transakční. Antropologické a historické důkazy říkají opak.

Po většinu existence našeho druhu byly lidské společnosti

- skupiny lovců a sběračů;
- drobné zahradnické komunity;
- kooperativní a reciproční;
- zakotvení ve sdílených normách dávání darů, příbuzenství a správy společných statků.

Trhy, jakožto totalizující systém organizující veškerý život kolem komoditní směny a námezdní práce, jsou extrémně mladé. *Kapitalismus* je historickou náhodou, nikoli nadčasovým vyjádřením toho, kým jsme.

Ano, lidé jsou schopni soutěžit – ale také jsme hluboce naprogramováni pro

- empatii;
- spolupráci;
- normy spravedlnosti;
- kolektivní řešení problémů.

Kapitalismus zesiluje jeden úzký behaviorální rozměr – sobecký zájem v podmínkách *nedostatku* – tím, že navrhuje instituce, které jej odměňují. Poté poukazuje na výsledné chování jako na důkaz „lidské přirozenosti“. To je kruhová logika. Navrhněte systém,

který stimuluje sobectví, a pak prohlásíte, že sobecké výsledky dokazují, že systém je „přirozený“.

Všudypřítomnost vzájemné pomoci, solidarity a každodenní štědrosti navzdory *kapitalismu* je spíše důkazem toho, že naše hlubší podstata se odmítá nechat plně zkomodifikovat.

10. „*Nerovnost* je přirozená a nezbytná.“

Rychlé vyvrácení:

Nerovnost je *strukturálním artefaktem akumulace*, nikoli přirozeným zákonem lidské společnosti.

Delší vyvrácení:

Tento mýtus spojuje *diferenciaci* (lidé s různými rolemi, dovednostmi nebo preferencemi) se *stratifikací* (rigidní hierarchie moci a bohatství). *Nerovnost* v *kapitalismu* není jemným spektrem rozdílů; je to *systém strukturovaných výhod*, který koncentruje zdroje do stále menšího počtu rukou.

Kapitalismus matematicky generuje nerovnost prostřednictvím

- výnosu z kapitálu převyšující výnosy z práce,
- složeného úročení a kapitálových zisků,
- zděděného bohatství,
- kontroly pozemků a klíčových aktiv.

Výsledkem není nějaká neškodná „motivační struktura“, která by lidi povzbuzovala k „tvrdší práci“. Je to *zpětnovazební smyčka*, kde čím více máte, tím více získáte, nezávisle na příspěvku.

Nazývat to „přirozeným“ je ideologickým krytím. *Nerovnost* v dnešních extrémech není ani biologicky předurčená, ani společensky nezbytná. *Nerovnost*

- destabilizuje demokracii;
- narušuje sociální soudržnost;
- zhoršuje zdravotní výsledky;
- podkopává důvěru;
- deformuje politickou moc.

To, co je „potřebné“, je diferenciace funkcí ve složitých společnostech – ne třída miliardářů hromadících více než celé národy, zatímco ostatní se potýkají s uspokojováním základních potřeb. To není příroda, ale záměr.

11. „Lidé jsou ze své podstaty sobečtí, takže *kapitalismus* funguje.“

Rychlé vyvrácení:

Lidé jsou ze své podstaty kooperativní; *kapitalismus* podmiňuje sobectví prostřednictvím *pobídek*.

Delší vyvrácení:

Myšlenka, že lidé jsou v podstatě sobečtí a soutěživí, je zároveň špatnou vědou i pohodlnou propagandou. *Evoluční biologie* a *sociální psychologie* ukazují, že spolupráce je primární strategií přežití našeho druhu. Jsme ultra-sociální druh:

Pečujeme o děti po dlouhou dobu;
sdílíme jídlo a zdroje;
dokážeme se vcítit a koordinovat;
vytváříme komplexní kultury založené na normách a vzájemných závazcích.

Kapitalismus zneužívá podmíněný sobecký zájem v podmínkách uměle vytvořeného *nedostatku*. Když si lidé musí konkurovat o mzdy, bydlení, zdravotní péči a základní zabezpečení, chovají se způsobem, který tyto tlaky odráží. Systém pak na toto chování poukazuje jako na důkaz svých vlastních předpokladů.

To je jako dát lidi do hořící budovy a dojít k závěru, že lidská přirozenost je „panikařící a sobecká“. Nikoli. Na podmínkách záleží.

Skutečnost, že vzájemná pomoc, sítě solidarity, dobrovolnictví a každodenní projevy laskavosti nadále vzkvétají navzdory všudypřítomnému ekonomickému tlaku, je důkazem toho, že naše kooperativní schopnosti jsou mimořádně odolné, nikoli že by sobectví bylo naším jádrem.

12. „Bez *trhů* by se nic nedělo.“

Rychlé vyvrácení:

Nejdůležitější odvětví – věda, zdravotnictví, vzdělávání, infrastruktura – prosperují mimo *konkurenční trhy*.

Delší vyvrácení:

Tvrzení, že *trhy* jsou nezbytné pro organizaci komplexní činnosti, je historická a empirická absurdita. Lidé vždy koordinovali rozsáhlé úkoly, aniž by *tržní směna* byla primárním mechanismem.

Zvažte:

- Věda: Produkce znalostí je z velké části netržní. Výzkumníci spolupracují, sdílejí poznatky a navazují na práci ostatních. Nejdůležitější průlomů vznikají z otevřených, recenzovaných a veřejně financovaných procesů, nikoli z pobídkových válek.
- Veřejná infrastruktura: Silnice, mosty, elektrické sítě, vodovodní systémy – obvykle plánované a budované prostřednictvím veřejných nebo družstevních institucí, nikoli „kdo si může za asfalt nejmíc zaplatit“.
- Zdravotnictví a vzdělávání (kde fungují nejlépe): Univerzální systémy, které jsou dekomodifikovány a zaručeny jako práva, překonávají fragmentované modely zaměřené na *zisk* v přístupu a celkových výsledcích.
- Pomoc při katastrofách a reakce na mimořádné události: Koordinováno prostřednictvím veřejných agentur, nevládních organizací a dobrovolných pracovníků, nikoli v reálném čase v aukci jako nejvyšší nabídka.

Trhy jsou jen jednou z metod koordinace – a to hluboce chybnou metodou pro cokoli, co zahrnuje sdílené riziko, dlouhodobé plánování nebo univerzální přístup. Říkat „bez *trhů* by se nic nedělo“ je jako říkat „bez hazardu by neexistovala žádná čísla“. Zaměňuje to jedno úzké institucionální uspořádání s lidskou koordinací jako takovou.

13. „*Kapitalismus* prosazuje svobodu.“

Rychlé vyvrácení:

Závislost na příjmu pro přežití je nátlak, nikoli svoboda.

Delší vyvrácení:

Kapitalismus ztotožňuje „svobodu“

s volným pohybem *kapitálu*;
se svobodou zaměstnavatelů při najímání a propouštění;
se svobodou firem usilovat o *zisk*;
se svobodou spotřebitelů vybrat si mezi téměř identickým zbožím;

Ale v hlubším kontextu většina lidí nemá žádnou smysluplnou svobodu. Pokud nepracujete za mzdu, ztrácíte přístup k jídlu, přístřeší a základnímu zabezpečení. To není svoboda; to je podmíněné přežití.

Skutečná svoboda by umožnila

- odmítnout škodlivou nebo bezvýznamnou práci;
- podílet se na rozhodnutích, která formují váš život;

- zaručený přístup k základním potřebám nezávisle na postavení na *trhu*;
- časovou autonomii a tvůrčí sebeřízení.

V *kapitalismu* je i „samostatná výdělečná činnost“ často jen další formou nejistoty – nyní se můžete stát svým vlastním šéfem a vlastním správcem vykořisťování.

Systém také deformuje politickou svobodu – ti s více penězi mají více prostoru pro projev, větší vliv a větší přístup. Myšlenka, že *kapitalismus* chrání svobodu, je chytrou inverzí; *strukturálně* ji komodifikuje a stratifikuje.

14. „Regulace ničí inovace.“

Rychlé vyvrácení:

Nejvíce inovativní průlomové – počítače, internet, GPS – byly veřejně financovány a regulovány.

Delší vyvrácení:

Tento mýtus předpokládá, že *inovace* je křehká jiskra, kterou *regulace* uhasí. Ve skutečnosti velká část toho, co považujeme za „inovaci“, vzniká ve veřejném, regulovaném a vysoce koordinovaném prostředí – a později je monetizují soukromé firmy.

Příklady:

- Internet – ARPANET a veřejný výzkum
- GPS – rozvoj armády a veřejného sektoru
- Moderní výpočetní technika – univerzity, státem financované laboratoře
- Farmaceutický průmysl – masivní veřejný výzkum a vývoj před soukromým přidělováním

Regulace je často tím, co činí inovace použitelnými a bezpečnými, a to tím, že

- stanovuje standardy,
- předchází podvodům,
- chrání uživatele,
- zajišťuje interoperabilitu.

Neregulované trhy mají tendenci inovovat

- finanční podvody,
- predátorská cenová schémata,
- návykový design,
- vykořisťovatelské pracovní modely.

Kapitalismus si rád připisuje zásluhy za *inovace*, které nevytvořil, a pak si nařiká, že jakékoli omezení vykořisťování „zabije inovace“. Ve skutečnosti se obává ztráty schopnosti *privatizovat zisky* a zároveň *socializovat rizika* a *náklady*.

15. „Vláda je neefektivní; *trh* je efektivní.“

Rychlé vyvrácení:

Trh je efektivní pouze při *externalizaci nákladů* a *maximalizaci zisku* – nikoli při uspokojování společenských potřeb.

Delší vyvrácení:

Tato klišé spočívá na karikatuře „vlády“ (vždy zkorumpované, nafouklé, neschopné) versus romantizované verze *trhu* (hbité, štíhlé, responzivní). Ve skutečnosti mohou být obě institucionální formy více či méně efektivní v závislosti na designu, dohledu a účelu.

Trhy definují „efektivitu“ jako:

- minimální náklady pro firmu
- maximální návratnost investice

Nedefinují to jako:

- minimální ekologické škody
- maximální veřejný blahobyt
- dlouhodobou udržitelnost

Podle tohoto širšího měřítka jsou trhy katastrofálně neefektivní:

- Plýtvají zdroji v důsledku nadbytečnosti a plánovaného zastarávání;
- generují obrovské náklady na zdraví a životní prostředí;
- vyžadují neustálé krizové řízení a záchranné akce;
- spoléhají se na veřejné systémy, za které neplatí proporcionálně.

Veřejný sektor je navzdory korupci a byrokracii často jedinou arénou, kde lze vůbec sledovat dlouhodobé, neziskové a univerzální cíle, od očkovacích kampaní až po výzkum klimatu.

Správné srovnání není „dokonalé trhy versus zkorumpovaná vláda“, ale skutečné trhy versus skutečné kolektivní plánování. V tomto terénu se mýtus o *efektivitě trhu* rychle rozpadá.

16. „*Kapitalismus* je nejlepší systém, jaký jsme kdy vyzkoušeli.“

Rychlé vyvrácení:

Je to jediný systém, kterému je povoleno globální rozšíření – protože násilně potlačuje alternativy.

Delší vyvrácení:

Toto je zkreslení přežití maskované jako moudrost. *Kapitalismus* dominuje ne proto, že by v nějakém neutrálním experimentu „překonal“ *konkurenci*, ale proto, že

- kolonizoval obrovské části světa;
- zničil nebo asimiloval společnosti založené na společných statcích;
- svrhl nebo destabilizoval vlády hledající alternativní cesty;
- zakotvil v globálních institucích a obchodních režimech.

Neprovedli jsme spravedlivý soud s více ekonomickými systémy za kontrolovaných podmínek. Byli jsme svědky *globalizace* jediného systému podporovaného *vojenskou mocí, závislostí na dluhu a ideologickou hegemonií*.

A co se dále počítá jako „nejlepší“? Pokud

- ekologický kolaps,
- chronická nerovnost,
- opakované krize,
- masové odcizení,
- a komodifikace všeho

jsou vaše metriky, pak *kapitalismus* není nic „nejlepšího“. Je to prostě to, co máme teď – jako když řekneme, že Titanic byla „nejlepší“ loď na moři, protože se potopila jako poslední.

17. „Chudí jsou chudí kvůli špatným rozhodnutím.“

Rychlé vyvrácení:

Chudoba je v konkurenční hierarchii matematicky vyžadována; je uměle vytvořená, nikoli zvolená.

Delší vyvrácení:

Tento mýtus individualizuje *strukturální* výsledek. Tvrzení „kdyby chudí lidé jednoduše dělali lepší rozhodnutí, nebyli by chudí“ ignoruje fakt, že systém vyžaduje skupinu lidí s menší mocí, menším přístupem a menším bezpečím.

Na konkurenčním trhu práce:

- Ne každý může mít „dobrou práci“.
- Nezaměstnanost a podzaměstnanost jsou vrozenými rysy.
- Mzdy jsou potlačovány nadměrnou nabídkou práce.

K tomu přidejte

- zděděnou nevýhodu,
- rasovou a genderovou diskriminaci,
- geografickou nerovnost,
- a nerovnou školní a zdravotní péči.

Představa, že toto všechno lze překonat „dobrymi rozhodnutími“, je urážlivá a absurdní.

Ano, individuální rozhodnutí jsou na mikroúrovni důležitá. Jsou však činěna v rámci omezení daných třídou, politikou, historií a strukturou. Nemůžete si vybrat své rodiče, své výchozí podmínky, sousedství, ve kterém jste se narodili, zdraví, se kterým začínáte, globální finanční systém ani trh práce.

Kapitalismus vytváří chudobu jako vedlejší produkt své hierarchie. Tuto chudobu pak moralizuje jako osobní selhání, aby se vyhnul zpochybňování samotné hierarchie.

18. „Pokud zdaníte bohaté, přestanou investovat.“

Rychlé vyvrácení:

„Neinvestují“ ze štědrosti – investují, protože je systém nutí usilovat o výnosy.

Delší vyvrácení:

Tato hrozba – „zdaňte nás a my přestaneme investovat“ – vychází z představy, že investice je nějaký druh benevolentního činu, který bohatí vykonávají pro společnost. Ve skutečnosti musí investovat, aby si zachovali a zvětšili své bohatství. Peníze, které leží ladem, jsou narušovány inflací a promarněnými příležitostmi k hromadění.

Ve strukturované ekonomice

- investice proudí tam, kde jsou nejvyšší výnosy;
- veřejná politika ovlivňuje to, co je ziskové;
- zdanění, dotace a regulace utvářejí krajinu.

Vyšší daně pro bohaté nezpůsobují mizení investic:

- Mění rozdělení disponibilního důchodu;

- financují veřejné statky a infrastrukturu;
- snižují nerovnost, která zkresluje poptávku.

Historicky se období vysokých mezních daňových sazeb z nejvyšších příjmů (např. polovina 20. století v USA) shodovala se silným růstem, rozšiřující se infrastrukturou a plošným zlepšením životní úrovně.

Pokud se nějaká část ultra-bohatých rozhodne „potrestat“ společnost zadržením investic, není to strukturální nevyhnutelnost – je to třídní vydírání. A je to argument pro demokratizaci financí, nikoli pro ustupování jejich požadavkům.

19. „Trh je demokratický – lidé volí svými dolary.“

Rychlé vyvrácení:

Pak *demokracie* patří jen těm, kteří mají dolary; to je *aristokracie*, nikoli *demokracie*.

Delší vyvrácení:

„Hlasování peněženkou“ zní dobře, dokud si neuvědomíte, že v tomto modelu:

- jeden dolar = jeden hlas
- více dolarů = více projevu, více vlivu, více moci

Pokud je trh „demokratický“, pak jsou miliardáři miliardkrát více „občany“ než chudí.

Demokracie v jakémkoli smysluplném slova smyslu je založena na rovném politickém hlasu – jeden člověk, jeden hlas. Alokace *trhu* se naopak výslovně týká nerovného ekonomického hlasu – jedna jednotka peněz, jedna jednotka rozhodovací moci.

Kde dominuje tržní logika:

- Chudí lidé nemají téměř žádný vliv na to, co se vyrábí.
- Celé komunity jsou odepisovány, pokud jsou „neziskové“.
- Veřejné potřeby jsou ignorovány, pokud nepřinášejí žádné výsledky.

Nazývat to „democracií“ je jazykový podvod. Zaměňuje to spotřebitelský výběr mezi předpřipravenými možnostmi se skutečnou účastí na formování kolektivních priorit.

20. „*Kapitalismus* plodí meritokracii.“

Rychlé vyvrácení:

Zásluhy hrají zanedbatelnou roli; dominuje strukturální dědictví, hromadění bohatství a třídní postavení.

Delší vyvrácení:

Mýtus o meritokracii je sebe-lichotivý příběh *kapitalismu*. Tvrdí, že lidé skončí tam, kde si zaslouží být – bohatí si to zasloužili; chudí selhali.

Ale výsledky jsou silně ovlivněny

- rodinným bohatstvím a kontakty,
- včasným přístupem ke vzdělání a zdravotní péči,
- bezpečností a zdroji v sousedství,
- kulturním kapitálem a sociálními sítěmi,
- zděděnými podniky a majetkem.

I když jednotlivci „tvrdě pracují“, odměna se filtruje přes tyto *strukturální* výhody nebo nevýhody. Dva lidé se stejným talentem a úsilím mohou mít naprosto odlišné trajektorie v závislosti na tom, kde začínají.

Navíc mnoho z nejvyšších příjmů v *kapitalismu* není spojeno s žádným proporcionálním sociálním příspěvkem, jako například

spekulativní finance,
vyhledávání renty („rent-seeking“ chování),
monopolní kontrola,
trolling (zneužívání práv) duševního vlastnictví.

Mezitím se klíčoví pracovníci – učitelé, pečovatelé, zemědělci – často potýkají s problémy.

Kapitalismus neměří *zásluhy*. Měří *tržní sílu*, která je mnohem více než s talentem nebo úsilím korelována s minulými výhodami a *strukturálním postavením*.

21. „Kapitalismus chrání před tyranii.“

Rychlé vyvrácení:

Korporátní moc je sama o sobě tyranii – nevolenou, nezodpovědnou a *strukturálně* neregulovanou.

Delší vyvrácení:

Tento mýtus si představuje *kapitalismus* jako kontrolu státní moci – decentralizací ekonomické činnosti údajně brání jakékoli centrální autoritě, aby se stala příliš silnou. Ve skutečnosti však *kapitalismus* vytváří soukromou tyranii v podobě korporací a koncentrovaného bohatství.

Korporace

- dělají rozhodnutí, která ovlivňují miliony životů,
- ovládají pracoviště jako mini diktatury,
- přesouvají kapitál přes hranice, aby se vyhnuly regulaci,
- ovlivňují nebo naprosto ovládají vlády.

Zaměstnanci nemají ve většině firem žádnou smysluplnou demokracii. Spotřebitelé nemají žádný vliv na to, jak se firmy chovají k pracovníkům, zvířatům nebo ekosystémům – kromě extrémně tupého nástroje „koupit/nekupit“, který je omezen příjmem a dostupností.

Navíc s koncentrací bohatství má kapitál a stát tendenci splývat

- lobbováním,
- financování kampaní,
- „otáčivými dveřmi“ mezi podnikáním a vládou,
- zásadami vypracovanými korporátními zájmy a pro korporátní zájmy.

Výsledkem není ochrana před tyranii, ale smíšený aparát korporátního a státního sektoru, který je odpovědný primárně držitelům kapitálu, nikoli veřejnosti.

22. „Cenové signály obsahují moudrost.“

Rychlé vyvrácení:

Ceny zahrnují pouze nedostatek, ziskové marže a zkreslení – nikoli ekologickou pravdu ani společenskou hodnotu.

Delší vyvrácení:

Cenová teorie tvrdí, že *ceny* jsou „informace“ – shrnují nespočet detailů o nabídce, poptávce a preferencích. Ve velmi úzkém kontextu je to pravda – ceny skutečně sdělují něco o tom, co je v současnosti vzácné a ziskové.

Ale nekomunikují spolu o tom,

- zda je produkt ekologicky katastrofální;
- zda jsou pracovní podmínky zneužívající;
- zda jsou dlouhodobé účinky katastrofální;
- zda produkt splňuje skutečné lidské potřeby.

Levný plastový přístroj a dobře vyrobený odolný nástroj vysílají různé cenové signály. Levnější a nehospodárnější varianta však může v krátkodobém horizontu zvítězit právě proto, že cena ignoruje dlouhodobé náklady.

Cena neodráží

- neplacenou pečovatelskou práci;
- nekompensované ekosystémové služby;
- nezaplacené znečištění a dopady na zdraví;
- akumulaci systémového rizika.

Zacházet s cenou jako s „moudrostí“ znamená zaměňovat částečné, zkreslené signály s komplexním porozuměním. Je to jako snažit se orientovat ve složité krajině s jediným číslem místo mapy.

23. „Podnikatelé jsou motorem pokroku.“

Rychlé vyvrácení:

Skutečnými motory jsou kolektivní vědecký výzkum, veřejné investice a kooperativní infrastruktura.

Delší vyvrácení:

Podnikatelský mýtus staví do centra pozornosti osamělého vizionáře – zakladatele startupu, hrdinského podnikatele – jako zdroje inovací. To pohodlně maže rozsáhlou kolektivní infrastrukturu, která umožňuje jakoukoli podnikatelskou činnost.

Za každým „převratným“ produktem stojí

- veřejné komunikace, elektrické a komunikační sítě;
- výzkum a technologie financované z veřejných zdrojů;
- vzdělávací systémy, které vyškolily pracovní sílu;
- právní systémy, které vymáhají smlouvy a majetková práva;
- sociální stabilita, která umožňuje dlouhodobé plánování.

Podnikatelé přeskupují dílky na hrací desce, kterou z velké části postavili jiní. Někdy to dělají zajímavými způsoby; často jednoduše nacházejí nové metody extrakce nebo designu spouštějící dopamin.

Pokrok v hlubším smyslu – rozšířené lidské schopnosti, snížené utrpení, ekologická rovnováha – závisí na kolektivní inteligenci a sdílených institucích, nikoli na malé skupině „inovátorů“ honících se za rizikovým kapitálem.

Uctívání podnikatelů je narativní prostředek k personalizaci a individualizaci něčeho, co je v podstatě sociálním, historickým a kolaborativním procesem.

24. „Problémy životního prostředí lze vyřešit *tržními pobídkami*.“

Rychlé vyvrácení:

Tržní pobídky způsobují ničení životního prostředí záměrně – *externalizace* škod je zisková.

Delší vyvrácení:

Tento mýtus tvrdí, že můžeme jednoduše „započítat“ škody na životním prostředí do *ceny*, upravit *pobídky* a nechat *trh* řešit ekologické krize. Problém je v tom, že samotná *tržní logika* je motorem ekologické destrukce.

Snaha o *zisk* v podmínkách *růstu* a *konkurence* nevyhnutelně vede

- k nadměrné těžbě zdrojů,
- ke znečištění a odpadu,
- k ničení stanovišť,
- k závislosti na fosilních palivech.

Proč? Protože je z krátkodobého hlediska levnější *externalizovat* náklady na životní prostředí než je *internalizovat*.

Pokusy o „zelenější“ *trh* – obchodování s uhlíkem, kompenzace, ESG branding – často

- vytváří nové spekulativní trhy,
- dovoluje znečišťovatelům kupovat si odpustky,
- vytváří problémy s geografickým nebo časovým posunem,
- řeší spíše optiku než skutečnou redukci.

Představa, že stejná logika, která krizi způsobila, ji nyní vyřeší, patří do sféry magického myšlení. Skutečný ekologicky zdravý rozum požaduje

- stropy a zákazy, nejen ceny;
- koordinované plánování;
- veřejné vlastnictví nebo přísná regulace klíčových odvětví;
- odklon od růstu jakožto klíčového ekonomického cíle.

Trhy nemohou upřednostňovat dlouhodobou planetární stabilitu před krátkodobým výnosem. K tomu nejsou stvořeny.

25. „Kapitalismus nemá alternativu.“

Rychlé vyvrácení:

Toto není pozorování – je to psychologický stav známý jako *ideologické zajetí*. Alternativy nejen existují, ale jsou nezbytné pro lidské přežití.

Delší vyvrácení:

„Neexistuje žádná alternativa“ (There Is No Alternative, TINA) je nejúčinnější kouzlo *kapitalismu*. Zastavuje představivost, vylučuje diskusi a mění kontingentní systém v přirozený zákon.

Ve skutečnosti

- nespočet komunit experimentovalo s kooperativními, společnými statky a netržními uspořádáními;
- veřejné systémy již v klíčových oblastech fungují mimo logiku *trhu*;
- moderní technologie umožňuje formy koordinace a plánování, které byly v minulosti nemožné.

Tvrzení TINA přetrvává ne proto, že by bylo pravdivé, ale proto, že

- lidé se bojí ztratit i to málo bezpečí, které mají;
- alternativy byly napadány, karikovány nebo násilně potlačovány;
- náš pojmový jazyk byl kolonizován *tržním myšlením*.

Říct, že „neexistuje žádná alternativa“ tváří v tvář jasnému *strukturálnímu selhání*, je méně platným tvrzením než *přiznání z ideologického vyčerpání*.

Musí existovat alternativa, protože *kapitalismus* naráží na *ekologické limity* a *sociální stabilitu*. Skutečnou otázkou není, zda alternativa existuje, ale zda ji budeme rozvíjet záměrně – nebo do ní narazíme nekontrolovaným zhroucením.